

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "bhl", "şhh" md.leri; a.mlf., *ez-Zer'â ilâ mekârimi's-şer'i'a* (nşr. Ebû'l-Yezîd el-Acemî), Beyrut 1400/1980, s. 293-294; *Lisânü'l-ʿArab*, "bhl", "şhh" md.leri; Wensinck, *Muʿcem*, "bhl", "şhh" md.leri; M. F. Abdülbâkî, *Muʿcem*, "bhl", "şhh" md.leri; *Müşned*, II, 256, 302, 320, 340, 441; Buhârî, "Cihâd", 74, 89, "Zekât", 27, "Libâs", 9; Müslim, "Zekât", 76, 77, "Birr", 56; Ebû Dâvûd, "Cihâd", 21; Nesâî, "Cihâd", 8; İbn Miskeveyh, *Tehzîbü'l-aḥlâk*, s. 106-107; Mâverî, *Edebü'd-dünyâ ve'd-dîn*, Beyrut 1978, s. 222, 227; İbn Hazm, *el-Aḥlâk ve's-siyer*, Beyrut 1405/1985, s. 31, 59; Gazzâlî, *İḥyâʾ* (Beyrut), III, 259-260; Zemahşerî, *el-Keşşâf* (Kahire), IV, 84; Fahreddin er-Râzî, *Meḫâṭıḥu'l-ğayb*, XXIX, 287; XXX, 28; İbnü'l-Arabî, *el-Fütûḥât*, VIII, 423-425, 457, 463.

MUSTAFA ÇAĞRICI

CİN

(الجن)

Duyularla idrak edilemeyen ve insanların gibi ilâhî emirlere uymakla yükümlü tutulan varlık türü.

Sözlükte "örtmek, örtünmek, gizli kalmak" anlamındaki *cenn* kökünden türeyen bir isim olup tekili olan *cinnî* "örtülü ve gizli şey" mânasına gelir. Terim olarak "duyularla idrak edilemeyen, insanlar gibi şuur ve iradeye sahip bulunan, ilâhî emirlere uymakla yükümlü tutulan ve mümin ile kâfir gruplarından oluşan varlık türü" anlamına gelir. Cinlerin atalarına *cân* adı verilir. Gül, ifrit gibi çeşitli türlerden oluştuğu kabul edilen cinler eski Araplar'da bazan *hin* kelimesiyle ifade edilmiştir. Farsça'da cin karşılığında *perî* ve *dîv* kelimeleri kullanılır. Bazı şarkiyatçılar cinin Latince kökenli *genie* veya *genius* kelimelerinden Arapça'ya geçtiğini öne sürmüşlerse de İslâm âlimleri bu kelimenin Arapça asıllı olduğunda görüş birliği içindedir. Kök anlamı ve çeşitli türevleri dikkate alındığı takdirde bu görüşün daha isabetli olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim şarkiyatçıların bir kısmı da buna katılmaktadır (Watt, s. 62). Cin kelimesinin melekleri de kapsayacak şekilde insan türünün karşıtı olan görünmez varlıklar için kullanılan genel bir anlamı da vardır. Kur'an-ı Kerim'de İblîs'in melekler arasında zikredilmesi (el-Bakara 2/34) bundan kaynaklanmaktadır. "Görünmeyen varlık" anlamında her melek cindir, fakat her cin melek değildir. Bununla birlikte İslâm âlimleri meleklerin cinlerden ayrı bir tür olduğunu belirterek cin kelimesinin insan ve melek dışındaki üçüncü bir varlık türünün adı olarak kullanılması gerektiğini belirt-

mişlerdir (Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "cin" md.).

□ DİNLER TARİHİ. İnsanlar tarih boyunca Tanrı dışında görülmeyen, olağan üstü başka varlıklara da inanmışlar, çeşitli devirlerde ve coğrafi bölgelerde bu varlıkların iyilerine ve kötülerine değişik isimler vermişlerdir. Bunlar bazan tanrılaştırılmış veya ikinci dereceden tanrısal varlıklar olarak görülmüş, bazan da insanî özellik ve nitelikler içinde düşünülmüş, Yahudilik ve Hristiyanlık'ta bile birbirine karıştırılmıştır. İslâm dininde Allah, melek, şeytan, cin ve peygamberin nitelikleri ve fonksiyonları tam olarak belirlenmiş olduğundan bir karışıklığa meydan verilmemiştir. Cinlerin mahiyetleri, değişik varlık kalıplarına giyerek görünmeleri, barındıkları yerler, insanlarla münasebetleri, iyi veya kötü tesirleri, adlandırılmaları çeşitli ülkele- rin dinî ve din dışı literatürlerinde geniş bir yer tutar.

Eski Asurlular ve Babililer arasında toplumun her kesiminde kötü ruh ve cinlere inanılırdı. Babililer bu inançları Sumerler'den aldıklarından bu hususta kullandıkları kelimeler de Sumerce idi. Asurlular'ın *edimmu* dedikleri kötü ruhlar, öldükten sonra kendileri için âyin yapılmaması ve yeterli takdime sunulmaması yüzünden dünyaya geri döndüğüne inanılan ölü ruhları idi. Bunların insanlara musallat olduklarına inanılmış ve uzaklaştırılmaları için çeşitli çarelere başvurulmuştur.

Asurlular'da ve diğer Sâmi kökenli kavimlerde yaratılışları insanlardan farklı olan cinlerin değişik sınıfları bulunmaktaydı. Bunlardan utukku denilen bir grup çölde tuzak kurup insanlara musallat olmak için bekleyen, denizde, dağda, mezarlıkta yaşayan kötü ruhlardan oluşmaktaydı. *Gallû* denilen ve daha az tanınan diğer bir grup da görünüşte cin-siyetsiz cinlerden meydana gelmekteydi. *Rabisu* adı verilen başka bir cin sınıfının gizlice dolaşıp insanlara tuzak kurduğuna inanılırdı. Ayrıca *labartu* denilen dişi cinlerin de içinde yer aldığı üçlü bir cin grubunun zararından özellikle çocukları korumak için boyunlarına afsunlu tabletlerden muska asılırdı. Sâmi kavimleri arasında insana benzemeyen bu cin sınıflarından başka bir de yarı insan görünüşündeki cinlere inanılmaktaydı. Birer canavar olarak görüldüğüne inanılan bu cinler *İlu*, *İlîtu*, *ardat İli* diye üç sınıfa ayrılırdı. Bunların ilki erkek, diğ- erleri ise dişi cinler kabul edilirdi.

Eski Mısırlılar'da, Asurlular veya Hintliler'de olduğu kadar çok sayıda ve çeşitte cin görülmez. Asya dinlerindeki insan azmanı cinler Mısırlılar'da yoktur. Eski Mısır dinindeki telakkiye göre cinler genellikle yabani hayvan, yılan ve ker- tenkele gibi sürüngen veya kara vücutlu insan şeklinde yaratıklar olup Re'nin düşmanları sayılırdı. Ölümler Kitabı'nda anlatıldığına göre özellikle yılan, timsah ve maymun şeklindeki cinler öteki dün- yaya sık sık gidebilirdi. Gökke ilgili cinler kuş şeklindedir. Eski Mısır halkı cinlerin delilik, sara gibi hastalıklara sebep olduklarına, büyücülerin cinleri kullanarak insanlara korkunç rüyalar gösterdikleri- ne, insanlara ve hayvanlara zarar verdik- lerine inanırlardı.

Eski Yunanlılar'da *daimon* ikinci de- recede tanrılara verilen bir isimdi. Yu- nan mitolojisinde bu kelime insan üstü varlıklar için kullanılır. Ancak daimonlar da insanlar ve melekler gibi Tanrı tara- fından yaratılmış, iyisi kötüsü bulunan varlıklar olarak görülmüştür. Batı dille- rinde cin için kullanılan *demon* kelime- si, Tanrı ile insan arasında aracılık yapan yarı tanrı bir varlık anlamında Ortaçağ sonlarının Latince'si yoluyla Yunanca da- imondan gelmiştir. Homer bu kelimeyi *theos* ile eş anlamlı olarak kullanır.

Greko-Romen devresinin sonlarında *daimon* Latince *genius* gibi genellikle ya- rı tanrı, yarı insan yahut ikinci dereceden ruhlar, özellikle çiftlik ve evleri, malı mül- kü koruyan ruhlar için kullanıldı. Daha sonra kelimenin anlamı değişikliğe uğ- radı ve insanları tâciz eden, onları be- denî veya zihnî zarara uğratan, fenalığa iten kötü ruhları ifade etmeye başladı. "Yetmişler" çevirisinde, Ahd-i Cedîd'in ilk şeklinde ve kilise babalarının yazdık- larında bu kelime şeytanî tabiatlı şey, kötü ruhlar, Vulgat'ta ise kötü ruhlar yanında putperestlerin putları ya da tan- rıları için kullanılmıştır. Eski Roma'da *genius* (müennesi *juno*) kelimesi uzun bir gelişmeden sonra bazan ruhu, bazan da ölümlerin ruhlarını ifade etmeye başladı; nihayet bu kelime evi ya da yeri koru- yan cin için kullanıldı.

Eski Slavlar'ın ruhlara ve cinlere olan inançları günümüze kadar gelmiştir. Bu varlıklar rüya, hastalık, ev ve tabiatla il- giliydiler. Eski Keltler'de iyi veya kötü tabiatlı cinlere inanılırdı. Bunlar mağa- ralarda, çukur yerlerde, ormanların de- rinliklerinde yaşayan varlıklardı. Eski Ger- menler'de ruhlar ve ruhlara benzeyen varlıklar, hortlaklar arasında tam bir ayı- rım yapmak güçtür. German mitolojisin-

CİN

de ölü ruhları yanında rüya ve trans halinde insandan ayrılıp başkasına zarar veren ruhlardan da söz edilir. Evi koruyan ruhlar, ırmaklarda, çaylarda, kuyularda, ormanlarda, dağların içinde veya üstünde yaşayan cinnî varlıklar da onların inançları arasındadır. Bu ruhlar ve cinler yağmur, şimşek ve gök gürültüsüne sebep olurlar.

Batıda olduğu gibi doğuda da ruhlar ve cinler konusu her zaman önemini korumuştur. Çinliler'de kuei (cinler) ve shen (ruhlar veya tanrılar) telakkisi bütün Çin görünmezler âlemini kapsar. Kuei, ölüncü görünen âlemde görünmeyen âleme gitmiş insan ve hayvan ruhlarıdır. Bunların yaşayanları aldatmak, zarara sokmak için insan yahut hayvan şekline girebilecekleri inanılır. Ayrıca dağlar, ırmaklar, kayalar, ağaçlar vb. yerlerde oturan ya da onlarla irtibatlı olan tabiat üstü varlıklar da kuei kelimesiyle ifade edilir. Çin folklor ve literatürü cinlerin ve ruhların yaptıklarıyla doludur. Bu korkulan varlıklarla ilgili inançlar geniş çapta taoizm kaynaklıdır. Bununla beraber Budizm Çin'e gelince bu dindeki görünmeyen iyi ve kötü varlıklar inancı da buna eklenmiştir. Çinliler cinlerin her yerde bulunduğu, onların ölümleri canlandıracaklarına, mezarları, yol kavşaklarını ve akrabalarının evlerini sık sık ziyaret ettiklerine inanırlar. Onlara göre cinlerin bir kısmı Yen-lo Wang'ın emrinde cehennemde ölümlerin cezalandırılmasında görevli olarak o âlemde, bir kısmı gökte, bir kısmı da ancak geceleyin gözükerek insanlar arasında yaşarlar. Çin'de özellikle taoist rahipleri cinlerin kötü etkilerinden korunmak için muskalar, tılsımlar, afsun ve tütsüler, okuma ve üflemlerle ve bazı tılsımlarla tedbirler alırlar. Birçok zihni ve bedeni hastalık cinlerden bilinir. Cin zaptetme, talihin açılması için ata ruhları ve iyi ruhlarla haberleşme yaygındır. Çin'de taoist ve Budist halk mâbedleri bu gibi işleri rahiplerin yürüttüğü merkezler olarak kullanılır. Konfüçyüsçülük böyle faaliyetlere karşı çıkmıştır.

Japonlar'da da görünmeyen varlıklar, hayvan ve insan ruhları, hortlak, hayaletler ve cinlerle ilgili inançlar vardır. Japonlar bu konuda Çinliler'den etkilenmişlerdir. Genellikle tilki, porsuk gibi hayvan ruhları şeklinde insanda etkinlik gösterdiğine inanılan kötü ruhları ve cinleri çıkarmak için çeşitli yöntemler kullanılır. Nichiren mezhebinin böyle tedavi işlerinde ayrı bir yeri vardır. Tokyo yakınındaki Nakayama köyü bu konuda

çok meşhurdur. Bu köyde Nichiren mezhebine ait bir mâbedde her çeşit kötü ruh ve cin tedavisi yapılır.

Hindistan'da en eski zamanlardan beri tanrılar, görünmeyen varlıklar, bu arada insanlara daha yakın varlıklar arasında cinlerle ilgili mitolojik anlatımlar bulunmaktadır. En eski Hint kutsal metinleri olan Vedalar'da görünmeyen cinnî varlıklar iki gruba ayrılmaktadır. İnsanlara iyi davranan birinci gruptakiler gökte bulunur; düşman olanlarsa yeryüzünde, mağaralarda ve yer altında yaşar. Bunlar insanlarla birlikte hayvanlara da hastalık, sıkıntı ve ölüm getirirler, hatta ölüm ötesinde bile insanların ruhlarını tâciz ederler.

Hintliler melek, cin, tanrı kavramlarını birbirine karıştırmışlardır. Onlarda doğrudan doğruya melek tabiatında varlıklar görülmemektedir. Yukarıdaki iki sınıftan insana iyi davranan varlıklar her ne kadar cinlerin bir sınıfı olarak gösterilmekteyse de yarı tanrı durumlarıyla melek kavramına daha yakın bulunmaktadır. Bunlar arasında, insanları zafere ulaştırması için İndra'ya yardımcı olan rbhular vardır. Sular ve ağaçlarda yaşayan semavî su perileri olan apsara-lar da bunlardır. Apsaralar zamanla erkekleri güzellikleriyle çarpan bākireler haline getirildi. Onların kocaları, semavî ışıktan vücutlarıyla gandharvalardır. Gandharvalar ise kutsal içki somayı korurlar. İkinci gruptakiler kötü ve karanlık tabiatlı varlıklardır. Tanrıların, özellikle İndra'nın ve bütün yaratıkların düşmanı olup karanlık ve ölümlü bütünleştirilen asuralar, yine İndra'ya düşman olan arilerin ineklerini çalan paniler, bütün insanlara düşman olan yırtıcı hayvan, hortlak veya insan azmanı şekline girebilen, et yiyen, kan içen "rakşasa" denilen semavî cinler bu kötü tabiatlı varlıklardandır.

Hint mitolojisindeki bhutalar, genellikle ölümlerin yakıldığı yerlerde bulunduğu inanılan cinler veya hortlaklardır. Kırmızı gözlü, duman gibi vücutlu, kanlı keskin dişli ve korkunç pençeli olarak düşünülen pisakalarla yatudhanalar ve rakşasalar bir üçlü oluştururlar. İnsanlara ölüm ve hastalık verdiğine inanılan bu varlıklardan pisakalar insan yiyen cinler olarak da bilinir. Hindistan'ın kuzeybatısında bu adla anılan ve yamyam olarak bilinen bir kabile de vardır.

Pisakalar Budizm'de de geçer. Yak-halar da pisakalar gibi Budist kutsal metninde geçen, ıssız yerlerde yaşayan vahşi bir hayvan ya da kuş şekline bürüne-

rek meditasyondaki rahip ve rahibeleri rahatsız eden, korkutan cinlerdir. Budizm'de Mara, kökü cin olan şeytan gibi kutsal hayatı isteyenlere düşman bir varlık olarak kabul edilir. Pali metinlerinde Buda ile Mara arasındaki mücadelelere yer verilir. Onun insan veya hayvan şekline girebildiğine inanılır. Böyle tek bir kötü varlık anlayışı Hint dinlerinde yalnız Budizm'de vardır. Cin konusu Budist düşüncenin bir ürünü olmayıp aslında Hindistan'ın dinler arası ortak geleneğidir. Ancak ilk Budizm'de cinler, tenâsüh sistemine göre önceki dünyaya gelişlerdeki kötü karmanın sonucu olarak görülmüştür. Budizm yayıldığı yerlerdeki mahallî cin anlayışlarına dokunmamakla beraber dikkatleri ahlâkî ve psikolojik kötülöklere çekmeyi başarmıştır.

Zerdüşt eski İran'ın deva denilen tanrılarını cin saymıştı. Zerdüştçü düalizmde kötülüğün prensibi Gathalar'da druj (yalan) diye adlandırılmıştı. İyilikle kötülük arasında bitmez bir mücadele vardır. Cinler bu kötü düşünceden, hile ve yalandan ortaya çıkıyordu. Bundahişn denilen Pehlevî dilindeki eski bir dinî metinde cinleri ve zararlı hayvanları Ehri-men'in (Zerdüşt zamanında Angramainyu), yani kötü gücün (şeytan) yarattığına yer verilir. Zerdüşt cinlere kurban kesilmesini yasaklamıştı. Daha sonra cinlerle ilgili tasnifler yapıldı. Buna göre baş cin Aesma şiddet, soygunculuk ve şehvet işlerini yürütür (İbrânîce Tobit'te Asmodeus olarak geçer). Eski İran cinleri erkek cinsiyetine sahiptir. Ancak drujdan gelme dişi cinler de vardır. Cinler karanlık ve kirlili yerleri, şimdiki Hindistan Parsileri'nde görülen ve dakhma denilen ölü kulelerini sık sık ziyaret ederler. Zerdüştî efsanelerde Azhi Dahaka gibi omuzlarından iki yılan çıkan cinnî devler geçer (bk. DAHHĀK). Zerdüştî eskatolojide Ohrmazd'ın (önceleri Ahura Mazda) Ehri-men'i yenmesinde cinler de yer alacaktır. Yine eski İran'da Zerdüşt öncesinde kültü bulunan ve Zerdüşt'ten sonra Mecûsilik'te Zerdüştîlik'le birleştirilen Zurvanizm'de şehvet, Âz adlı dişi bir cinle sembolendirilmişti. Âz Maniheizm'e de geçmiştir.

Türkler'in müslüman olmadan önceki inançlarına göre bütün dünya ruhlarla doludur ve dağlar, göller, ırmaklar hep canlı nesnelerdir. Tabiatın her tarafına yayılmış olan bu ruhlar iyi ve kötü olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Tanrı Ülgen'in emrindeki iyi ruhlar hem onun hizmetini görmekte hem de insanlara

yardımcı olmaktadır. Bu ruhlardan Yayı, Ülgen ile insanlar arasında aracılık yapmakta, Suyla insanları korumakta ve ileride olacak şeyleri onlara haber vermekte, Ayısı ise bereket ve refah sağlamaktadır. Diğer taraftan yer altı dünyasının prensi olan Erlik'in emrindeki kötü ruhlar ise insanlara her türlü kötülüğü yapmakta, onlara ve hayvanlara hastalık göndermektedir. Erlik'in karanlık dünyasına mensup bu ruhlara kara nemeler veya yekler denilmektedir ki yek Uygurca dinî metinlerde "şeytan" anlamındadır. Kötü ruhlar arasında daima kavga, ihtilâf ve savaş olmakta, hastalık, ölüm ve yaralar onlar tarafından yapılmaktadır. Her türlü hastalık ve kötülüğün sebebi sayılan bu cinler şaman tarafından hasta bedenlerden uzaklaştırılmaktadır (İnan, s. 22-72; ER, XIII, 214).

Yahudilik'te Bâbil sürgünü öncesi döneminde genel olarak melekler Mezopotamyalılar'dan, Ken'ânîler'den geçme münferit cinnî-ilâhî varlıklar (bel, leviathan gibi) ve kavramlar olsa da bu devrede cinlere ve kötü ruhlara inancın İsraili'nin hayatında fazla bir rolü bulunmamaktaydı. Ancak dış etkilerle, özellikle İran'ın düalist sisteminin tesiriyle iyi ve kötü varlıklar arasında ayırım başlamış, kötü varlıklar arasında kötü cin ve ruh anlayışı ortaya çıkmıştır. Rabbinler devresi Yahudiliğinde (Rabbinik Yahudilik'te) cinler Aggada'da (Haggadah) ileri derecede, Halakha'da ise nisbeten önemli bir duruma sahiptir.

Yahudi kutsal kitabında iyi olsun kötü olsun bütün ruhanî, mânevî varlıkların Tanrı'nın kontrolünde olduğu belirtilir (II. Samuel, 24/16-17). Bu metinlerde şeytan bile insanların Tanrı'ya itaatleri konusunda bir hizmetçi ve elçi olarak (Eyub, 1/6-12; 2/1-7), yahut ilâhî mahkeme önünde onların sınırı aştıkları noktalarda bir davacı olarak görülür (Zekarya, 3/1-2). Bununla beraber halk inanışlarının kutsal kitabı etiklemesine örnek olarak görülebilecek "şedim" (kötü ruhlar, Tesniye, 32/17) veya "lilit" (İşaya, 34/14) gibi deyimler de vardır. Bunlardan şedim putperestlerin tanrıları Seirim ile (Levililer, 17/7), lilit ise Mezopotamyalılar'ın Lilitus'u ile bir tutulur. Bu putperest tanrıları satir (yarı insan, yarı keçi) ve tüylü olarak tasvir edilmekteydi (İşaya, 13/21). Bunlar yahudilerce harabelerde bulunduğu inanılan cinnî varlıklar haline dönüştürülmüştür. Ayrıca yine önemli iki cinnî şahsiyet de Kippur denilen, kefareti günü günah keşsinin salıverildiği çöllük yerlerde yaşayan ve Levililer'de (16/8)

adı geçen azazel ile (bk. AZAZİL) kutsal kitap sonrası yahudi menkıbelerinde geçen, çocuklara saldırmaya ve Âdem'in ilk karısı olmasıyla bilinen dişi cin lilittir (lilit'in müennesi). Eski Ahid veya yahudi kutsal kitabında ağır ve felâket veren (II. Samuel, 1/9), kan emici (Süleyman'ın Meselleri, 30/15) cinlerden de bahsedilir.

Yahudilerde Bâbil sürgünü sonrası dinî literatüründe cinlerle ilgili anlatımların çoğaldığı görülmektedir. Sonraki kutsal metinlerde, apokrif eserlerde ve halk menkıbelerinde, özellikle kabala denilen mistik geleneğe şekilsiz ve gölge gibi cinler, adları, özel görevleri bulunan birçok önde gelen cinlerle birlikte tasvir edilmekte; yarı melek, yarı insan olarak ıssız yerlerde yaşayan, geceleri hünerlerini gösteren varlıklar kabul edilmekteydi. Bunlar, bedenî ve malî felâket ve musibetlerle insanları ziyaret edip onları Allah'ın yolundan saptıran varlıklar olarak düşünüldü. Böylece İran etkisiyle cinler sadece rahatsızlık, hastalık veren değil aynı zamanda kötülüğe sevkeden kötülüğün başı şeytanın emrindeki varlıklar olarak düşünölmeye başlandı. Bu temayül özellikle apokrif metinlerde görölmektedir.

Aggada ile ilgili geleneğe cinlerin kaynağı hakkında çeşitli varsayımlar ileri sürölmüştür. Buna göre cinler ilk sebt gününün akşamının alaca karanlığında Allah tarafından yaratılmıştır veya Âdem'in lilithten zürriyetidir, ya da kadınlarla cinsî yakınlığa giren kovulmuş meleklerin zürriyetidir (Tekvîn, 6/1-4); başka bir anlayışa göre de şeytanın başkanlığı altında Tanrı'ya isyan eden kovulmuş meleklerdir.

Klasik Yahudilik'teki cin kavramının genel mahiyetini en iyi Leviathan örnek-lendirebilir. Leviathan, Habeşliler'in yedi başlı dişi deniz canavarı, daha eski kökeniyle Bâbilliler'in Tiamat'ı ya da Ken'ânîler'in Lotan'ı ile eş tutulabilen bir kötölük kaynağıdır; cinnî bir cöl varlığı olan Behemoth (Eyub, 40/15) ve Rahab ile de (İşaya, 51/9; Eyub, 9/13; 89/10) yakından ilgilidir.

Ortaçağ Yahudiliğinde ve kabalist geleneğinde cinler önemli bir yer işgal etmiş-se de XVII. yüzyıldan sonra bu literatürde geçmeyen dibbuk denilen ayrı bir cinnî varlık anlayışı ortaya çıkmıştır. Bu varlık günahları dolayısıyla yeryüzünde dolaşmayıp yaşayan bir insana girerek onu saptırır. Dibbuku uzaklaştırmak özel dinî âyinleri gerektirir.

Yahudilik'te şeytanın cennetten kovulması (Eyub, 1/2), cinlerin başına geçme-

si, sonunda Mihael ve semavî ordu tarafından mağlûp edilmesi (Vahiy, 12/7 vd.) önemli bir olaydır. Hz. İsa dönemi yahudilerinin kabul ettiğı diğer bir cin de Belzebul'dur. O cinlerin prensi idi (Matta, 10/25).

Hristiyanlık'ta cin anlayışı Yahudilik, Maniheizm, gnostisizm, Greko-Romen düşüncesi, yahudi apokrif ve apokaliptik geleneklerinin bir karışımıdır. Ancak hristiyan cin telakkisi daha çok milâttan önce II ve I. yüzyıllardaki yahudi apokrif ve apokaliptik literatüründen etkilenmiş, meleklerle birlikte yaşayan insan kızlarından yasak ilişki sonucu bir dev sınıfı oluşup (Tekvîn, 6/2-4; Le Livre d'Hénoch, Bâb 6-7) bunların da zamanla bir kötü ruhlar zümresine dönüştüğü konusu, Yeni Ahid yazarlarınca şeytan ve emrindeki cinnî topluluk haline getirilmiştir. Aslında şeytan (satan) apokrif yahudi metinlerinde tedrici olarak kötülüğün kaynağı haline getirilmekle beraber Tekvîn'in 3. bâbındaki yılanla bir tutulması, Eden bahçesinde ilk insan çiftine günah işleterek buradan kovulmalarına yol açması ve kendisinin de kovulması Yeni Ahid devresindedir.

Yeni Ahid, cinlerin putperestlerin tanrıları olduğunu bildirmekteyse de (Resullerin İşleri, 17/18; I. Korintoslular'a Mektup, 10/20; Yuhanna'nın Vahyi, 9/20) onların bedenî ve ruhî hastalıkların kaynağı olduğunu da açıklamaktadır (Matta, 12/28; Luka, 11/20). Yeni Ahid'e göre cinler insanın içine girip hastalık yaparlar; onlar ancak Tanrı'nın adı anılarak bedenden çıkarılabilir (Matta, 7/22).

Pavlus, şeytan ve kötü güçlerin kozmik bir tiyatrodâ, havada, yeryüzünde ve yer altında iş gördüklerini, şeytanın İsa Mesih'in ikinci gelişinde kötölüğün krallığını yapacağını yazmıştı (Efesoslular'a Mektup, 2/2). Vahiy kitabında Armageddon Savaşı'nda iyi ve kötünün nihai mücadelesi anlatılır. Bununla beraber Origen, ilk kilisenin cinler ve melekler konusunda ciddi bir doktrin geliştirememesinden yakınmaktaydı. Tatian cinlerin tabiatı üzerinde dururken İrenaeus cin ve meleklerin insanla Tanrı arasındaki durumunu tartışıyordu. Bütün bunlara rağmen ilk Hristiyanlık'ta daha fazla melek ve ruh üzerinde durulduğu, cin konusu na pek el atılmadığı görölmektedir.

Asırlar geçtikçe büyü yapma ve cinleri kullanma uygulamaları artmış, XII. yüzyıldan itibaren cinler hristiyan sanatında her çeşit talihsizlik, felâket, sel, zelle, ferdi ıstıraplar ve ölümün sebebi olarak tasvir edilmeye başlanmıştır. IV.

CİN

Lataron Konsili'nde cinler ve kâfirlerin şeytanla birlikte ebedî cezaya çarptırılacağı açıklanmış, XV ve XVI. yüzyıllarda cinnî inançlar zirveye çıkmış, ayrıca Avrupa'da ve daha sonra Amerika'da cadı ve büyücülük büyük bir ilgi görmüştür. Reformcular da cin inancını kabul ettiler. Ancak ilmi ilerlemeler sonucu Protestan ülkelerde bu konu eski itibarını kaybetti. Bununla birlikte cin çıkarma, Protestanlığın bir kolu olan reforme hristiyan kilisesiyle doğu kiliselerinde hâlâ uygulanmaktadır.

İslâm öncesi Arap toplumunun inancında ruhlar âleminin, iyi ve kötü güçlerin önemli bir yeri vardı. Bazı taş ve ağaçlarda, kuyu, mağara ve benzeri yerlerde insan hayatına tesir eden varlıkların mevcudiyetine inanılıyordu. Ruhlar âleminin iyi ve faydalı olanlarını meleklerle cinlerin bir kısmı, kötü ve zararlı olanlarını da şeytanlar ve cinlerin diğer kısmı teşkil ediyordu. Câhiliye Arapları cinleri yüzünde oturan ilâhlar olarak kabul ediyor, meydana gelen pek çok olayı onların yaptığını inanıyorlardı. Kur'an-ı Kerim'in bildirdiğine göre Kureyşliler, cinlerle Allah arasında soy birliğinin olduğunu ileri sürüyor (es-Sâffât 37/158), cinleri Allah'a ortak koşuyor (el-En'âm 6/100) ve cinlere tapıyorlardı (Sebe' 34/41).

Câhiliye Arapları cinlerin de kabile ve gruplar halinde yaşadıklarına, birbirleriyle savaştıklarına, fırtına gibi bazı tabii olayların cinlerin işi olduğuna inanıyorlardı. İnsanları öldürdüklerini, kaçırdıklarını, bazı cinlerin ise insanlara yardım ettiklerini, cinlerle evlenen insanların olduğunu kabul ediyorlardı. Cinlerin başta yılan olmak üzere çeşitli hayvanların süretine girdiklerine, genellikle tenha, kuytu ve karanlık yerlerde yaşadıklarına, insanlar gibi yiye içtiklerine, hastalıkları onların getirdiğine, delilerin cinlerin istilâsına uğramış kişiler olduğuna inanılıyordu (Câhiz, VI, 164-265; Cevâd Ali, VI, 705-730).

BİBLİYOGRAFYA:

G. Davidson, *A Dictionary of Angels*, London 1967, s. XI-XXIX, 93; DCR, s. 229-232; IDB, I, 817-824; İbnü'l-Kelbî, *Putlar Kitabı* (trc. ve nşr. Beyza Düşüngen), Ankara 1969, s. 16, 49; Câhiz, *Kitâbü'l-Hayevân*, I, 301-304; VI, 164-265; Süyûtî, *Ahkâmü'l-cenân*, Beyrut 1986; Bedreddin eş-Şiblî, *Ğarâ'ib ve 'acâ'ibü'l-cin*, Kahire 1983; a.mlf., *Ahkâmü'l-cân* (nşr. Seyyid el-Cümeylî), Beyrut, ts. (Dâru İbn Zeydün), tür.yer.; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, VI, 705-730; Abdülkadir İnan, *Eski Türk Dini Tarihi*, İstanbul 1976, s. 22-72; Riyâz Abdullah, *el-Cin ve's-şeyâtîn*, Dimaşk 1986; Ömer Süleyman el-Eşkar, *Âlemü'l-cin ve's-şeyâtîn*, Küveyt 1404/1984; D. R. Hillers v.dğr., "Demons", *EJd.*, V, 1521-1534;

L. H. Gray v.dğr., "Demons and Spirits", *ERE*, IV, 565-636; D. B. Macdonald, "Cin", *IA*, III, 192-193; a.mlf. — H. Massé, "Djinn", *EI²* (Fr.), II, 560-563; *ER*, IV, 284-286; XIII, 208-215; Bus-tânî, *DM*, VI, 553-558.

M. SÜREYYA ŞAHİN

□ KELÂM. el-Cin adıyla müstakil bir sürenin bulunduğu Kur'an-ı Kerim'de cinne, cân ve cin kelimeleri geçmektedir. Bunlardan "delilik" anlamındaki cinne üç yerde "cin topluluğu", cân iki yerde "yılan", beş yerde "cin" anlamına gelmektedir. Yirmi iki yerde geçen cin kelimesi de melek ve insan dışındaki üçüncü varlık türü karşılığında kullanılmıştır (bk. M. F. Abdülbâki, *Mu'cem*, "cân", "cin", "cinne" md.leri). Cin kelimesi sözlük ve terim mânalarıyla çeşitli hadislerde de yer almaktadır (bk. Wensinck, *Mu'cem*, "cnn" md.).

Kur'an-ı Kerim'de verilen bilgilere göre cinler de insanlar gibi Allah'a kulluk etmeleri için yaratılmıştır. Cân insan türünün mevcudiyetinden önce yakıcı ve her şeye nüfuz edici ateşten (nâr-ı semûm, mâric) halkedilmiştir. Cinlere de peygamber gönderilmiş, bir kısmı iman etmiş, bir kısmı kâfir olarak kalmıştır. Son peygamber Hz. Muhammed insanlara olduğu gibi cinlere de ilâhî emirleri tebliğ etmiştir. Cinler insanlara nisbetle daha üstün bir güce sahiptirler. Meselâ kısa sürede uzun mesafeleri katedebilir, insanlarca görülmedikleri halde onlar insanları görür, insanların bilmediği bazı hususları bilirler; fakat gaybı onlar da bilemezler. Gökteki meleklerin konuşmalarından gizlice haber almak isterlerse de buna imkân verilmez. Evlenip çoğalırlar. İblîs de cinlerdendir ve insanların yanı sıra cinlerden de yardımcıları vardır. Bazı cinler Hz. Süleyman'ın emrine girerek ordusunda hizmet görmüş, mâbed, heykel, büyük çanak, kazan gibi nesnelerin yapımında insanlarla beraber çalışmışlardır.

Hadislerde de cinlerle ilgili bazı bilgilere rastlanmaktadır. Her insanın yanında bir cin bulunduğunu, cinlerin müminlere vesvese vermeye çalıştıklarını, ancak Kur'an okunan yerde etkilerini kaybettiklerini ifade eden hadislerdeki cinler, Kur'an-ı Kerim'de "cin şeytanları" (el-En'âm 6/112) olarak kendilerinden söz edilen kötü cinler olmalıdır. Kulak hırsızlığı yapmak suretiyle gökten haber alan ve doğru yanlış öğrendiklerini arkadaşları vasıtasıyla sihirbaz veya kâhinlerin kalplerine ulaştıran cinler de aynı grupta mütalaa edilebilir. Hz. Peygamber cinlerle konuşmuş, hatta riva-

yete göre namazını bozmaya çalışan bir cini yakalamış ve onu ashaba göstermek için bir yere bağlamak istemişse de daha sonra bundan vazgeçip serbest bırakmıştır. Diğer bir rivayete göre Resûl-i Ekrem geceleyin bir grup cinle bir arada bulunmuş, onlara Kur'an okumuş, sabah olunca da durumu ashabına anlatıp yaktıkları ateşin kalıntılarını kendilerine göstermiştir (*Müşned*, VI, 153, 168; Buhârî, "Menâkıbü'l-enşâr", 132, "Şalât", 75, "Ezân", 105, "Tefsîr", 72/1-2, "Tevhîd", 7; Müslim, "Zühd", 60, "Şalât", 149, 150, 260, "Zikr", 67, "Mesâcid", 39; Tirmizî, "Tefsîr", 47).

Cinlerle ilgili âyet ve hadislerin yorumu İslâm literatüründe kendine has bir yer işgal etmiş, ayrıca cinlere ve şeytanlara tesir edip onları itaat altına alma yollarını konu edinen ve "ilmü'l-azâim" adı verilen bir ilim dalı da teşekkül etmiştir (bk. AZÂİM). Bu işlerle meşgul olanlara Türkçe'de cinci denilmiştir. İslâm kaynaklarında cinlerin mahiyeti ve mevcudiyeti, özellikleri, insanlarla ilişkileri, peygamberleri, âhiretteki durumları gibi hususlar onlarla ilgili tartışmaların ana konularını oluşturmuştur. Yine bu kaynakların bazılarında göre cinlerin mevcudiyeti konusunda eski filozoflar da fikir beyan etmişler, bir grubu duyu ve akıl yoluyla idrak edilemeyen her şey gibi cinleri de inkâr ederken bir kısmı cinlerin varlığını kabul etmiş ve onlardan "ervâh-ı süflîyye" veya "ervâh-ı mücerrede" diye söz etmiştir. İslâm filozoflarından Fârâbî, insanların aksine cinleri konuşmayan ve ölmeyen canlılar olarak kabul eder. İbn Sînâ da cin kelimesine "çeşitli şekillere girebilen, şeffaf yapılı ve konuşan latif canlı" anlamını verir. Ancak filozofa göre bu tarif, cinin varlık olarak mahiyetini açıklığa kavuşturmayıp sadece cin isminin kavram olarak ne anlama geldiğini göstermektedir (*Tis'u resâ'il*, s. 62). Fahrreddin er-Râzî ile onun görüşüne katılan bazı âlimler İbn Sînâ'nın bu açıklamasından hareketle onun, cinin sadece adını kabul edip dış dünyadaki varlığını inkâr ettiği sonucuna varmışlardır (Tehânevî, *Keşşâf*, "cin" md.; *Mefâtihü'l-gayb*, XXX, 148). Buna karşılık Elmalılı Muhammed Hamdi, haklı olarak, İbn Sînâ'nın, mahiyetleri hakkında ayrıntılı bilgiye sahip olunamadığı için cinlere ait gerçek bir tarifin yapılamayacağına işaret etmek üzere söylediği bu sözden cinlerin varlığını inkâr ettiği sonucunun çıkarılamayacağını belirtmiştir (*Hak Dini*, VII, 5387).

Kelâm âlimlerine göre cinlerin varlığı sadece vahiy yoluyla bilinip ispat edile-